

ZAVIČAJNI MUZEJ U TUZLI

ČLANCI
I
GRAD A

ZA KULTURNU ISTORIJU ISTOČNE BOSNE

Knjiga I

TUZLA 1957

PRILOG ISTORIJI RADNIČKOG POKRETA U KREKI

U istoriji radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini u periodu od 1914—1919 godine dato je relativno malo mjesta, valjda zato što za taj period nema dovoljno autentičnih dokumenata.

Istina, izbijanjem Prvog svjetskog rata izmijenjeni su uslovi rada i borbene aktivnosti radničke klase, pa su prema tome smanjeni okviri i metodi rada borbe za opstanak i bolje životne uslove radničke klase onoga vremena.

Za vrijeme rata bila je ograničena legalna, a progonjena svaka pojava ilegalne radničke štampe. S tim u vezi bila je zabranjena svaka živa i pisana riječ u korist radnika.

Radništvo se u svojoj borbi, u ovom istoriskom periodu moralo orijentisati na tajno usmeno dogovaranje i usmenu propagandu, a manje na štampanu i pisanu riječ.

Masovni sastanci bili su zabranjeni, iako je tadanja vlast tolerisala neke radničke organizacije — ali samo na papiru.

Prema tome pisanih i štampanih dokumenata iz radničkog pokreta za vrijeme i pod konac Prvog svjetskog rata nema mnogo, a ukoliko ih ima, oni su rijetkost. Većina ovakve dokumentacije propala je za vrijeme oba rata kao i za vrijeme drastičnih progona radničke klase u staroj Jugoslaviji.

Dokumenta ove vrste dragocijen su istoriski materijal i za njima se neprestano traga.

Obzirom na smanjeni rad, ograničene uslove i pomanjkanje obimne dokumentacije u pisanoj istoriji radničkog pokreta tuzlanskog industrijskog bazena, osjećamo neku malu prazninu u kontinuitetu djelovanja radničkih organizacija.

Nepoznavalac ondašnjih prilika i nehotice mogao bi pomisliti da je radnička klasa u navedenom periodu položila oružje, da se nije borila i da je samo čekala neko povoljnije vrijeme. Ipak nije tako. Tu i tamo nađe se po koji dokumenat iz koga vidimo da radnička klasa za vrijeme Prvog svjetskog rata nije mirovala.

Da bi se dobila što jasnija slika o prilikama i borbenom kretanju radničke klase u Kreki, smatramo da je potrebno citirati nekoliko odlomaka iz članaka druga Milana Gavrića, koji su objavljeni u tuzlanskom lokalnom nedjeljnom listu »Frontu slobode« broj: 488 i 489 od 1 maja 1957 godine.

Uz ovaj Gavrićev rad, koji ćemo citirati, kao dopuna dobro će doći skoro pronađena rezolucija rudarskih radnika u Kreki od

10 novembra 1918 godine, kao i jedna isplatna lista rudara Ive Marjanovića iz mjeseca jula 1917 godine, jer ovi dokumenti jasno dopunjavaju izvjesne praznine u istoriji radničkog pokreta uopšte, a posebno u Kreki.

U navedenim brojevima »Fronta slobode« u članku: »Radnički pokret tuzlanskog bazena 1908—1941«, drug Milan Gavrić piše: ... »a naročito u Tuzli kao važnom vojnostrategiskom centru Austro-ugarske prema Srbiji, pritisak vlasti prema radničkom pokretu bio je izuzetno veliki. Ovaj pritisak, kao i ekonomska kriza, a zatim poraz rudara Kreke u štrajku rudara 1912 godine, doveli su do slabljenja pokreta«.

U istom članku Milan Gavrić nastavlja: »U toku rata 1914—1918 u Tuzli kao i u drugim mjestima BiH nije bilo nikakve organizovane proslave Prvog maja, jer je vlast zabranila i rasturila sve radničke organizacije. No, to nije značilo slabljenje klasnog radničkog pokreta u njegovoj osnovi, nego je to označavalo samo promjenu uslova pod kojim se moglo raditi.

Rat je još uvijek trajao, pa je ipak radnička klasa Prvog maja 1918 godine, obnovila svoju organizaciju, nastojala da organizovano i protiv zabrane austriskih vlasti održi svoju prvomajsku manifestaciju, zbor i večernju priredbu. Kad se u jutro Prvog maja te godine u Kreki bilo iskupilo oko 300 radnika, kao početno jezgro manifestacije, policija je već bila mobilisana te je prvomajsko okupljanje radnika zabranila na licu mjesta i okupljeno radništvo rasturila.

Ali koliko je već pred sam kraj rata i u prvim poslijeratnim danima pokret u Tuzli i Kreki počeo ponovo da jača, vidi se po tome što je u generalnom protestnom petočasovnom štrajku, februara 1919 godine štrajkovalo 5.000 radnika«.

Ovo su dosad najmarkantniji podaci koji su zabilježeni o radničkom pokretu tuzlanskog bazena iz perioda 1914—1919 godine.

Osim pripremljene prvomajske proslave 1918, (dok je rat još trajao) i velikog februarskog štrajka, poslije rata 1919 godine, mogao bi se izvesti pogrešan zaključak da u navedenom periodu nije više bilo nikakvih značajnih radničkih akcija.

Zato ovdje u cjelini iznosimo jednu originalnu rezoluciju rudarskih radnika u Kreki, koja je izglasana 10 novembra 1918 godine¹⁾:

»Sakupljeni rudarski radnici rudokopa **Kreke** i Benjamina na svojoj skupštini držanoj dne 10. novembra o. g. u prostorijama prvog Bos. Herc. Gombalaškog društva na Kreki na kojoj su bili **prisutni svi zaposleni radnici** usvojili su jednoglasno da se dostavi

Narodnom Vijeću

u

Tuzli, slijedeća

REZOLUCIJA

Rudarski povjerenici su zatražili od Narodnog vijeća da se Prvo Bos. Herc. Gombalaško društvo na Kreki ukine, jer je sistematski postavljeno na štetu rudarski radnika sa odobrenjem doja-

košnje vlade a na njegovo mjesto postavi javno, Podružnica socijalističkog rudarskog saveza, čija podružnica i tako već postoji na Kreki.

Narodno Vijeće je na to pristalo i odobrilo da Podružnica Rudarskog saveza preuzme Lokal Gombalaškog društva na Kreki skupa sa svom imovinom i administrativom u svoje ruke. Na spomenutoj skupštini to je rudarskim radnicima po povjerenicima izjavljeno i predložen Lokalni odbor od 7 lica koji treba da preuzme imovinu u svoje ruke i njome upravlja, što je skupština jednoglasno prihvatila. U savezu stime pozvani su svi rudarski radnici da pristupe u organizaciju a osobito oni koji do sada nisu iz ma kojih razloga pristupali.

Osim toga skupštinarima je izjavljeno da je Narodna vlada odobrila da se rudarskim radnicima podijeli još 100% nadoplatka na plate ili da životne namirnice koje rudarski radnici dobivaju iz konzuma, računaju radnicima po cijeni koja je postojala u 1914. g. prije rata, kao i to da je radno vrijeme osam sati dnevno.

Rudarski radnici su to primili na znanje tako, što odabiraju da se mjesto 100% nadoplatka računaju životne namirnice po cijeni koja je postojala u 1914 godini prije rata ali da se nabavi dovoljno raznih životnih namirnica. U pogledu nadoplatka skupština iznosi neophodno nužnu potrebu da se i doplatak od 100% još pruži rudarskim radnicima u svrhu nabave odijela i obuće, a glede osam sati radnog vremena skupština traži da se posao počima u 7 sati ujutro.

Skupština ističe da su radničke organizacije u Kreki postojale i prije nastupa Narodne Vlade koje su se borile za radnički opstanak dok ih je kod toga rudarska uprava u smislu kolonijalne austrijske vladavine progonila. Usljed tih progona mnogi su rudarski radnici bili otpušteni iz posla još 1912 g. pa i sada tokom ovoga rata otpoštani u vojsku i slično.

Danas pak kad se nalazimo u eri demokracije i njene vladavine svi rudarski radnici traže jednoglasno da se još na životu nalazeći rudarski radnici koji su bili progonjeni zbog organizacija povrate nesmetano u posao a da im se ovo prekidno vrijeme računa kao neprekidno vrijeme rada u slučaju pitanja mirovine. Osim toga skupština jednoglasno zahtjeva pošto se ti progonjeni rudarski radnici sada vraćaju u prazne i istrošene svoje kuće, — da im se podijele svi nadoplatci koje su dobili i ostali rudarski radnici računajući od 1. februara o. g. pa ovamo.—

Skupština jednoglasno zahtjeva da se priznaje rudarska radnička organizacija čiji upravni odbor od 12 lica na skupštini jednoglasno primljen.—

Zahtjeva da kod posla nebude nikakvih protekcija.—

Da se Divković Marijan i Marko, Marić Božo, Kavazović Bajram, Radić Marko, Glavočević Ilija, Repić Albin, Pangerčić Johan, Čebić Marijan i Stuchli Rudolf uklone sa dosadanjeg njihovog posla na koji su došli po nalogu rudarske uprave samo za — to što su se poslužili prljavim radovima prema radničkim organizacijama a dadnu na posao koji su i prije vršili a na njihovo mjesto ako je potrebno da se postave stariji ljudi i iznemogli rudarski radnici u sporazumu sa upravnim odborom rudarske organizacije.

Da sluge raznih štajgera ne budu iz sredine rudarskih radnika, — pripadajući im nek im se dostave i plate potpuno privatne osobe sa vana.—

Da se momentalno zamjene svi štajgeri ovi iz Kreke sa onim u Benjaminu ili po drugim kojim mjestima pa tako da se raskinu veze između njih i radnika ako eventualno postoje.—

Neki od činovnika uprave kao i od štajgera potrebno je da se potpuno uklone iz sredine radnika ali skupština to prepušća za sada jer kolaju glasovi da će se mnogi baš oni koji i trebaju da se uklone, ukloniti sami i ako bih trebalo pozvati na odgovornost.

Na skupštini izabrano je 4 lica od rudara i to 2 za Kreku a to su Osmo Hurić i Pero Cvjetković a 2 za Benjamin i to Mijo Miletović i Ahmet Smajić kao radnička komisija kojoj je dužnost da nepristrasno prosugjuje rad pojedinih radnika ako bi uslijedile kakve radničke pritužbe usljed slabe zarade.—

Skupština burno protestuje proti izdatoj objavi vojne uprave za rudnike u Kreki kojom g. Perković Nikola kao časnički zamjenik u neku svrhu vrši zakletvu nad rudarskim radnicima. Prepis objave prilaže se time što skupština ističe da organizovani radnici nepriznaju zakletve i traže jednoglasno da se Perkovića Nikolu sa dosadanjeg mjesta potpuno ukloni sa Kreke.

Svaki radnik organizovan odgovoran je svojoj organizaciji te će ona o njemu voditi računa.

Ova se rezolucija dostavlja Narodnom vijeću u Tuzli da ono o istoj povede računa budeli potrebno na kojoj višoj mjerodavnoj vlasti.—

Tuzla, 12, novembra 1918.

Tajnik Megj. Odbora
Mato Vidović, s. r.
B. Mandić, s. r.
Ovalni štambilj
Međustrukovni odbor
Tuzla

Upravni odbor, rudarske podružnice
Pretsjednik
Truntić Jozef, s. r.
Miletović Ilija, s. r.
Hurić Osman, s. r.
Tadić Ivo, s. r.
Marić Franjo, s. r.
Mrkić Božo, s. r.
Zabuš Josef, s. r.
Novi Vencel, s. r.«

Rezolucija je kako se vidi upućena Narodnom vijeću u Tuzli, koje je fungiralo kao Okružno narodno vijeće — bolje reći, kao neka privremena prelazna vlast za Okrug tuzlanski, pa ukoliko ta vlast nije kompetentna da udovolji zahtjevima rudara, traže da se rezolucija dostavi Privremenoj narodnoj vladi u Sarajevu.

Šta je Narodno vijeće poduzelo tada da udovolji radničkim zahtjevima, to je posebno poglavlje.

Sadržaj je rezolucije, kako se prema postavljenim zahtjevima, vidi, vrlo borben i kuražan, jer su na zboru prisutni bili svi zaposleni radnici. Rezolucija je donesena svakako pod uticajem ideja Okto-

barske revolucije, kao što je vjerovatno bio pod istim uticajem i pokušaj organizovanja prvomajske proslave 1918 godine.

Iz nje se vidi, da je Rudarska radnička organizacija postojala i za vrijeme rata, da su vođe kao i borbeniji pojedinci progonjeni, kažnjavani, pa neki i na front otpremljeni.

Pod konac rata vidi se da su svojom borbom rudari uspjeli da obnove podružnicu socijalističkog rudarskog saveza. Njegove vođe istupaju sada javno. Rudari uspijevaju da se likvidira režimsko Gombalaško (gimnastičko) društvo koje je, samo simbolično dotada služilo radnicima, a stvarno je služilo režimskim službenicima i radnicima.

Tom prilikom rudari su uspjeli da prostorije i inventar Gombalaškog društva dobiju za svoj radnički dom.

Ovaj uspjeh trajao je svega godinu dana, jer je krajem 1919 godine osnovano Sokolsko društvo u Kreki, a prostorije i inventar Radničkog doma tj. bivšeg Gombalaškog društva dobilo je Sokolsko društvo, a progon radničkih organizacija produžen kao i prije²⁾.

Pada u oči da rudari citiranom rezolucijom ne priznaju zavedenu vojnu upravu Narodnog vijeća nad rudnikom u Kreki kako je to bilo i pod Austrijom, i neće da polažu zakletvu vojnom predstavniku Narodnog vijeća. Odgovornost za rad svakog organizovanog rudara preuzima na sebe podružnica rudara.

Da bi jasnije bile neke tačke rezolucije ovdje treba istaknuti da je većina rudara, koji su bili vojni obveznici, za vrijeme rata ostavljeno da i dalje rade u rudniku kako ne bi trpila proizvodnja uglja, ali su samim tim ostavljanjem u rudniku bili povojničeni. Bilo je rudara koji su na taj način povojničeni iako nisu bili vojni obveznici. Uprava rudnika pak smatrala je da je već samo neodlaženje na front povoljština za rudare, pa je upravni aparat rudnika koristio tu prividnu povoljstinu do maksimuma pa čak i zloupotrebljavao. Na to su se često bunili radnički odbori, grupe i pojedinci, a za odmazdu su otpušteni, otpremani u vojsku, a strožije kažnjeni i na front.

Međutim, rudari su i sada radili za minimalnu nadnicu i pod vrlo teškim uslovima. Kolike su bile zarade rudara za vrijeme rata, protiv kojih su se rudari često bunili, vidi se iz isplatne liste koju citiramo:

Rudar Ivo Marjanović prema platnoj listi³⁾ od 14 jula 1917 imao je, od 14 juna do 14 jula 1917 godine 32 zarađene nadnice. Ukupna zarada iznosila mu je 159 kruna i 92 helera. Toj zaradi dodato je 35% ratnog dodatka na skupoću, 55 kruna i 97 helera. Tako je on imao u svemu da primi 215 kruna i 89 helera.

Od ove mjesečne zarade odbijeno mu je:

za bolesničku blagajnu	6 kruna i 40 helera
„ uništeni materijal	1 krunu i 52 helera
„ rezervni fond	1 krunu
„ ratni zajam	2 krune
„ za Gombalaško društvo	50 helera
„ provizorat	14 kruna i 80 helera

„ predujam	40 kruna
„ hljeb	11 kruna i 54 helera
Svega odbitaka	77 kruna i 76 helera
Neto isplata	138 kruna i 13 helera

Kakva je ovo bila mjesečna zarada kada mi savremenici znamo da je ove ratne godine najviše vladala glad, a kukuruz na crnoj berzi plaćao se kilogram 15—20 kruna, jer ga u slobodnoj prodaji nije uopšte bilo.

Ovo znači da je rudar, kao teški radnik, radio onda mjesec dana za 4—5 kilograma kukuruza.

Pri ovakvoj zaradi prirodno je da su se rudari i u ratnim godinama borili za bolju platu i bolje životne uslove, dok konačno 1918 godine, kako se iz rezolucije vidi, nisu uspjeli da im se plata 100% poveća, životne namirnice u konzumu budu raznovrsnije i bolje, da se računaju po predratnim cijenama, a povišica 100% da im ostane za odjeću i obuću, jer je sve usljed rata dotrajalo.

Potpisnici rezolucije, osim Mrkića Bože, nisu više živi. Mnogi od njih, ali ne svi kako ćemo kasnije navesti bili su i dalje istaknuti radnički borci pa i učesnici Husinske bune, dok su neki na teškom putu radničke borbe iznemogli, malaksali i povukli se. Bilo je od njih i nekoliko kasnijih otpadnika.

Po mome mišljenju, kao savremenika ovih događaja, većina inicijatora zborna i stvaraoca rezolucije bili su oslonac i jezgro kasnijih revolucionarnih događaja u tuzlanskom bazenu, kojim je po svršetku rata od 1919 godine rukovodila Komunistička partija Jugoslavije.

U prilog tome navodimo sljedeće činjenice.

Od potpisnika rezolucije u Husinskoj buni 1920 godine učestvovali su: Marić Franjo, Mrkić Božo i Mandić Božo, zbog čega su bili osuđeni na vremenske kazne.

U sudskom procesu protiv učesnika u Husinskoj buni osuđen je i Ivo Marjanović, čiju smo platnu listu citirali kao dokumenat lošeg plaćanja radnika.

Mnogi od onih koje rezolucija žigoše kao protekcionaše režima, kasnije zaslugom rukovodstva i djelovanja Komunističke partije u Kreki korigirali su svoj stav i postali dobri borci radničke klase. Među takve spada Božo Marić i Divković Marijan, koji su s oružjem u ruci aktivno učestvovali u Husinskoj buni kao i u drugim radničkim manifestacijama⁴).

Iz rezolucije i gore izloženog mogu se jasno vidjeti stradanja i uslovi rada rudara za vrijeme i pod konac rata. Ujedno se iz rezolucije vidi neprekidna borba rudara da se njihovo stanje popravi, a učinjene im nepravde isprave.

Svršetkom Prvog svjetskog rata, nestankom tuđinske uprave, rudari Kreke nadali su se da će se životni uslovi radničke klase popraviti i da će kako u rezoluciji kažu: »u eri demokratije i njene vladavine prestati progon radničkih organizacija«.

Ali buržoazija je ostala buržoazija, bila ona domaća ili strana.

NAPOMENE

- 1) Državni arhiv, Tuzla, inv. broj 1.800.
- 2) Poznato svim savremenikima u Tuzli.
- 3) Državni arhiv, Tuzla, inv. broj 980.
- 4) Jovan Vujatović, Husinska buna, Sarajevo 1955, str. 34—55.

ZUSAMMENFASSUNG**Ein Beitrag zur Geschichte der Arbeiterbewegung in Kreka**

Der Autor dieses Beitrages bringt eine Originalresolution, die alle beschäftigten Arbeiter von Kreka am 10. November 1918 einreichten.

In ihr stellte die Arbeiterschaft von Kreka dem Narodno vijeće ihr Verlangen nach bessere Lebensbedingungen und Richtigstellung von Ungechtigkeiten für die, die Arbeiter während des Krieges unter österreichischer Herrschaft gekämpft hatten.

Aus diesem Dokument ist der Fortbestand des Arbeiterkampfes, ersichtlich, ferner dass die Arbeiter ununterbrochen für ihre Rechte wie zur Zeit, so auch nach dem Ende des ersten Weltkrieges eintraten.

Ebenso sieht man aus der Resolution die elenden Zustände und Bedingungen unter denen mobilisierte Bergleute arbeiten mussten, wie auch ihre Missgeschicke während des Krieges.

Zugleich mit der Resolution ist in der Abhandlung die Originalzahlungsliste eines Bergmannes beigefügt, aus der die schlechte Bezahlung ersichtlich ist, ferner die grossen Abzüge und Abgaben, für die die Arbeiter aufkommen mussten, ohne Rücksicht auf die Teuerung und Entbehrungen, die der Krieg mit sich brachte.

Die Einberufer der Versammlung und Unterschriebenen dieser Resolution waren meist Vertrauensmänner und erprobte Kämpfer der Arbeiterbewegung, die später im J. 1919, zur Zeit der Gründung der Komunistischen Partei Jugoslawiens, der Kern und Stütze in deren weiteren Entwicklung wurden. Die meisten von ihnen waren im J. 1920 an dem bekannten Husineraufstand beteiligt.

Salihspahić Mehmed